

نشست‌های برگزار شده در دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی

عنوان نشست: بازیابی دروس مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی و آموزش
کودکان استثنایی و راه‌اندازی مجدد مقطع کارشناسی این رشته در دانشگاه‌ها

شناسنامه نشست	
واحد برگزارکننده نشست:	دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی
مسئول نشست:	دکتر سعید رضایی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۳۹۸/۰۹/۲۷
اعضای هیئت علمی:	دکتر مهدی دستجردی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر عسگر چوبداری (دانشگاه علامه طباطبائی)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	دکتر منیره عزیزی (مدیر آموزش سازمان آموزش و پرورش استثنایی)
مسئله محوری نشست:	۱- نیروی انسانی موردنیاز سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور ۲- چالش‌های پیش روی سازمان آموزش و پرورش با حذف مقطع کارشناسی رشته کودکان استثنایی ۳- ارائه و مشخص نمودن موارد اجرایی و عملیاتی در مورد تأمین کارشناس موردنیاز در حوزه دانش‌آموزان استثنایی
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	وزارت آموزش و پرورش کشور، سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور، سازمان بهزیستی کشور

چکیده مباحث طرح شده:

روان‌شناسی رشته نسبتاً جدیدی است که هنوز مراحل پیشرفت و تحول را می‌گذراند. با وجود این که انجمن روان‌شناسی آمریکا تاکنون ۳۷ زمینه مختلف روان‌شناسی را شناسایی کرده است، اما به دلیل تنوع رفتارهای انسانی، زمینه‌های تازه به‌طور مستمر در حال پدید آمدن هستند. به دلیل آنکه روان‌شناسی با موضوعات دیگری از قبیل زیست‌شناسی، فلسفه، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی نیز ارتباط دارد، شاخه‌های جدید پژوهشی و کاربردی به‌طور مستمر در حال شکل‌گیری است. برخی از رشته‌های روان‌شناسی هم‌اکنون کاملاً جا افتاده‌اند و بسیاری از دانشگاه‌ها به ارائه دوره‌های آموزشی و مدرک دانشگاهی در آن‌ها می‌پردازند. روان‌شناسی علمی است که به توصیف، تبیین، پیش‌بینی و کنترل رفتارها و فرایندهای ذهنی انسان به‌عنوان مخلوق الهی در ابعاد جسمانی، روانی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی با استفاده از منابع و روش‌های تجربی و عقلی می‌پردازد. رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی یکی از شاخه‌های رشته روان‌شناسی است که به دنبال آشنا نمودن دانشجویان با حوزه‌های مختلف این رشته از قبیل اختلال‌های عصب- تحولی (اختلال طیف اوتیسم، عقب‌ماندگی ذهنی، اختلال‌های یادگیری)، اختلال‌های رفتاری (نارسایی توجه / بیش‌فعالی، اختلال سلوک، نافرمانی مقابله‌ای)، اختلال‌های هیجانی (اختلال‌های اضطرابی و اختلال‌های خلقی) و اختلال‌های حسی - حرکتی است. این رشته سعی دارد ضمن آشناسازی دانشجویان با حیطه‌های مختلف کودکان استثنایی، نحوه استفاده از مداخلات و شیوه‌های درمانی و به‌طور کلی کسب مهارت‌های نظری و عملی در این رشته را فراهم آورد. به لحاظ تاریخی، رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی از حدود ۵۰ سال پیش به‌طور رسمی در دنیا تأسیس شده است و دانشگاه‌ها به پذیرش دانشجو در این زمینه پرداختند. در ایران نیز این رشته در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری پذیرش داشت که امروزه مقطع کارشناسی این رشته حذف شده است. معمولاً دیدگاه در مورد دوره‌های مختلف یک‌رشته به این شکل است که دوره کارشناسی مبنای دوره‌های بالاتر را فراهم می‌آورد. ذکر این نکته حائز اهمیت است که مقطع کارشناسی در هر رشته‌ای به دلیل پایه‌ای و مبنایی بودن از اهمیت زیادی برخوردار

است. در دوره کارشناسی رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشجویان بیش از ۱۳۰ واحد می‌گذرانند که می‌توان گفت گذراندن این واحدها، کارشناس کودکان استثنایی تربیت می‌کند. همچنین در استخدامی‌های دولتی و غیردولتی اولویت با مقطع کارشناسی این رشته است. کمبود کارشناس (افرادی که مدرک کارشناسی دارند) در رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، باعث شده است تأمین نیروی متخصص برای سازمان‌های از قبیل سازمان بهزیستی و سازمان آموزش و پرورش چالش‌هایی را فراهم کرده است که لزوم توجه به آن احساس می‌شود.

چالش‌ها:

۱. کاهش نیروی انسانی متخصص در رشته روان‌شناسی کودکان استثنایی؛
۲. عدم توانایی کافی افرادی که مقطع کارشناسی این رشته را به صورت تخصصی نگذرانیده‌اند؛
۳. افزایش تولد کودکان استثنایی و نیاز به نیروی ماهر و متخصص؛
۴. کمبود نیروی انسانی متخصص در شهرهای مختلف کشور.

توصیه‌های سیاستی:

هدف اساسی تدوین رشته «روان‌شناسی کودکان استثنایی» در مقطع کارشناسی تعلیم متخصصانی است که با احاطه به آثار علمی در زمینه مربوطه، تحقق استقلال علمی و فرهنگی را در راستای ارزش‌های ملی و دانشگاه اسلامی در داخل کشور میسر گردانند. رشته «روان‌شناسی کودکان استثنایی» دانشجویان را برای دستیابی به اهداف زیر آموزش داده و تربیت می‌کند: توانایی انجام مداخلات درمانی و بالینی، ارزیابی و تشخیص اختلالات در حوزه کودکان استثنایی، به کارگیری مداخله بهنگام برای این کودکان به منظور به حداکثر رساندن توانایی‌های ذهنی و جسمی کودکان استثنایی با توجه به ویژگی‌های هوشی و جسمانی آنها، به کارگیری مداخلات صحیح و مورد نیاز همسو با مداخلات طبی برای این کودکان، پیگیری‌های مناسب پس از جلسات مداخلات، توانایی انجام مداخلات توان بخشی، اجرای

روش‌های توان‌بخشی شناختی، روانی و حرکتی مورد نیاز کودکان استثنایی برای به حداکثر رساندن توانایی‌های ذهنی و جسمی کودکان استثنایی با توجه به ویژگی‌های هوشی و جسمانی آن‌ها، آموزش خانواده و راهنمایی والدین کودکان استثنایی به منظور توان‌بخشی برای سازگاری بهتر آن‌ها با زندگی و آموزش مهارت‌های مورد نیاز، به کارگیری فناوری‌های نوین در زمینه توان‌بخشی کودکان استثنایی، رفع مشکلات و نارسایی‌های یادگیری این کودکان، برنامه‌ریزی جهت آموزش دروس تحصیلی به دانش‌آموزان استثنایی، طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی دانش‌آموزان استثنایی، طراحی امکانات آموزشی مناسب این کودکان، استفاده از شیوه‌های نوین آموزش و پرورش دانش‌آموزان استثنایی، توسعه آموزش تلفیقی و فراهم‌سازی زمینه‌های آموزش فراگیر برای دانش‌آموزان استثنایی، تلاش در جهت عادی‌سازی آموزش دانش‌آموزان استثنایی، ایجاد نگرش مثبت نسبت به توانمندی‌های کودکان استثنایی در اولیا و مربیان دانش‌آموزان عادی.

بنابراین توصیه می‌شود با توجه به اهمیت کارشناسی این رشته برای سازمان‌های بزرگ و تأثیرگذار کشور مانند سازمان بهزیستی کشور و سازمان آموزش و پرورش استثنایی اقدامات زیر انجام شود. همچنین بدون توجه به ضرورت بازنگری دروس این رشته، رکود این رشته را در جامعه شاهد خواهیم بود؛ بنابراین توصیه می‌شود:

۱. احیای مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی صورت پذیرد. یکی از اصلی‌ترین و مرتبط‌ترین مشاغل رشته روان‌شناسی آموزش کودکان استثنایی، شغل معلم کودکان استثنایی است. امروزه کودکان استثنایی نسبت به گذشته بیشتر به مدارس ورود پیدا می‌کنند که این امر نیازمند داشتن معلم متخصص در این حوزه است. دانشگاه‌های بزرگ در حوزه علوم انسانی که طایفه‌دار و پیشگام ایجاد تحول در جامعه است، باید از پتانسیل‌های خود استفاده نمایند تا افرادی در مقطع کارشناسی این رشته آموزش دهند.

۲. بازبینی دروس رشته روان‌شناسی کودکان استثنایی در مقطع کارشناسی، ارشد و دکتر انجام شود: با توجه به تغییرات در حوزه‌های مختلف علم، دروس اصلی و تخصصی رشته

روانشناسی کودکان استثنایی باید در مقطع کارشناسی و دوره‌های تحصیلات تکمیلی مورد بازبینی قرار گیرد تا از این طریق ضمن همگام‌سازی این رشته با تحولات دنیای امروز کودکان استثنایی، افراد شاغل در این رشته از مهارت خوبی برخوردار شوند. از سویی دیگر باید به این نکته توجه داشت که بنیاد و مبانی اساسی یک رشته در دوره کارشناسی قرار دارد و دوره‌های دیگر مانند کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی، مکمل محسوب می‌شوند. معمولاً این دیدگاه وجود دارد که اگر کسی مقطع و دوره کارشناسی یک رشته را نگذرانده باشد، از پایه‌ی قوی در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری تخصصی برخوردار نیست؛ به عبارت دیگر، پایه و بنیاد ذهنی و دیدگاه فکری دانشجوی در مقطع کارشناسی به وجود می‌آید. در همین راستا می‌توان اشاره داشت که بیش از ۱۰۰ واحد دروس تخصصی در مقطع کارشناسی وجود دارد در حالی که در مقطع کارشناسی ارشد دانشجویان ۲۸ واحد درسی می‌گذرانند که تمام آن‌ها هم تخصصی نیست و در دکتری هم مجموعه ۱۸ واحد تخصصی و ۱۸ واحد نیز پایان‌نامه است؛ بنابراین، احیای مقطع کارشناسی رشته روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی ضرورت دارد و به مراکز مربوطه توصیه می‌شود در این زمینه بررسی‌ها و مذاقه لازم انجام شود. درواقع، چون مقطع کارشناسی بیشترین واحد درسی در حوزه کودکان استثنایی دارد. نیاز است که این رشته در مقطع کارشناسی در دانشگاه‌ها مجدد احیا شود تا بتوان از این طریق به تربیت نیروی متخصص در حوزه کودکان استثنایی کمک نمود.

۳. سهمیه‌بندی در انتخاب دانشجویان از مناطق مختلف به کار گرفته شود: بهتر است در گزینش دانشجویان مقطع کارشناسی رشته کودکان استثنایی به پراکندگی جغرافیایی این رشته توجه شود. برای مثال در شهرهایی که از پایتخت کشور دور هستند با مشکل کمبود نیروی متخصص روبه‌رو هستیم. بررسی‌ها نشان می‌دهد حضور افرادی که در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری این رشته فارغ‌التحصیل شده‌اند تمایل به حضور در شهرهای دورتر کم است بنابراین نیاز است در این زمینه افرادی که در حوزه کودکان استثنایی در مقطع کارشناسی آموزش دیده‌اند، از مناطق مختلف انتخاب شود تا این

- پراکندگی جغرافیایی امکان پراکندگی متخصصین در کل کشور را فراهم آورد و از تجمع نیروهای انسانی متخصص در یک نقطه مانند تهران ممانعت شود.
۴. فارغ‌التحصیلان رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی معمولاً می‌توانند در مراکز مربوط به کودکان استثنایی (اعم از سازمان بهزیستی، آموزش و پرورش استثنایی، سازمان استعداد درخشان، آموزش و پرورش و مراکز حقوقی) در زمینه ارزیابی، تشخیص و توان‌بخشی و بازپروری کودکان استثنایی خدمت نمایند؛ بنابراین توصیه می‌شود منابع درسی رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی با نیازهای امروز جامعه و براساس نیازهای علمی و عملی آن‌ها مورد بازبینی قرار گیرد.
۵. روزآمد کردن رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی در تمامی زمینه‌ها: به‌روزرسانی این رشته در تمامی مقاطع یعنی از دوره کارشناسی تا دکتری تخصصی با توجه به نیازهای جامعه، می‌تواند نقش دانشگاه علامه طباطبائی را در جهت مهارت‌افزایی به دانشجویان پیش‌تاز نماید. ذکر این نکته حائز اهمیت است که دروس و سرفصل‌های علمی موجود در حیطه رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی مربوط به سال‌های گذشته بوده و در راستای سطح نیازمندی‌های آن زمان تدوین شده است که توانایی مناسب برای پاسخ‌دهی به نیازهای امروز را ندارد؛ بنابراین پاسخ به نیازهای امروز جامعه در گرو به‌روزرسانی سرفصل‌ها و دروس این رشته است. در واقع، به‌نظر می‌رسد بازنگری دروس رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی ضمن ارتقا جایگاه علمی دانشگاه علامه طباطبائی در سطح کشور به‌عنوان بزرگ‌ترین دانشگاه علوم انسانی کشور و به‌روزنمودن منابع علمی موردنیاز این حوزه، امکان تمایل بیشتر دانشجویان به تحصیل در این رشته را تسهیل نماید چراکه این رشته با به‌روزرسانی صحیح و کارآمد فصول درسی می‌تواند کاربردی‌تر شود. به‌طور کلی هدف از بازنگری عناوین و دروس رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی را می‌توان در چهار حوزه جستجو کرد: روزآمد نمودن عناوین و دروس، کاربردی شدن عناوین دروس، هماهنگ‌سازی این رشته با

سیاست‌ها و تحولات جامعه، تأکید بر جنبه‌های بومی - فرهنگی و محورهای ایرانی - اسلامی عناوین و دروس رشته.

۶. برای بازبینی دروسی مقطع کارشناسی رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی علاوه بر توجه به چهار محور روزآمد نمودن عناوین و دروس، کاربردی شدن عناوین دروس، هماهنگ‌سازی این رشته با سیاست‌ها و تحولات جامعه، تأکید بر جنبه‌های بومی - فرهنگی و محورهای ایرانی - اسلامی عناوین، از نظرات متخصصان سازمان‌هایی همچون آموزش و پرورش استثنایی کشور و سازمان بهزیستی استفاده شود تا بتوان ضمن رعایت ویژگی‌های فرهنگی کشور به تربیت نیروی متخصص در این حوزه پرداخت؛ بنابراین، توصیه می‌شود سازمان‌های مربوطه تلاش نمایند در این زمینه همکاری‌های لازم را به عمل بیاورند.

۷. توجه به نیازهای سازمان‌ها. حذف رشته کودکان استثنایی در مقطع کارشناسی چالش‌های زیادی را برای سازمان‌ها و خانواده‌های کودکان استثنایی ایجاد کرده است. وجود افراد متخصص در این حوزه می‌تواند ضمن کمک به انتقال علم از دانشگاه به جامعه، امکان دریافت خدمات تخصصی به کودکان استثنایی را افزایش می‌دهد و از هزینه‌های زیاد از قبیل رفت و آمد به شهرهای بزرگ‌تر بکاهد.

۸. افزایش نرخ مولید طی دهه‌های اخیر موجب شده است که کشور ما از لحاظ جمعیت‌شناختی بافت نسبتاً جوانی پیدا کند. چنین بافتی می‌تواند نقطه عطف و امیدی در ارتقای یک کشور محسوب شود، به شرط آنکه شرایط مناسب اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و آموزشی برای رشد بهنجار افراد فراهم آید. چراکه در غیر این صورت، این منبع عظیم انسانی سرشار از تکاپو و سازندگی به یک منبع انسانی رشد نیافته، بیمار و سرگردان تبدیل خواهد شد و کشور را به سمت رکود و آسیب خواهد برد. وضعیتی که باید یک بحران ملی تلقی گردد. در همین راستا باید به این نکته توجه شود که بر اساس آمارهای مجامع معتبر حدود ۱۰ تا ۱۵ درصد از کودکانی که در سنین مدرسه قرار دارند، در جهان به گونه‌ای نیازمند بهره‌گیری از خدمات ویژه و آموزش ویژه می‌باشند و ایران

نیز از این قاعده مستثنا نیست. از سوی دیگر برنامه‌های آموزشی و توان‌بخشی ویژه در جهان دائماً در حال تغییر و تحول است و پیشرفت روزافزون علم و فناوری این فرایند را تسریع کرده است، از این رو داشتن کارشناس و افراد تحصیل کرده در زمینه ارزیابی، تشخیص بهنگام، توان‌بخشی و بازپروری این افراد در چهارچوب ارزش‌های اسلامی - ایرانی از ملزومات پیشگیری از عواقب جبران‌ناپذیر آتی است؛ بنابراین توجه به ویژگی‌ها و نیازهای روان‌شناختی، آموزشی و توان‌بخشی افراد با نیازهای ویژه، لزوم تربیت نیروی انسانی متخصص و ماهر و همچنین اهمیت تأمین کارشناس و دانشجویانی که با مباحث پایه‌ای و مبانی رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی آشنا باشند، اولویت دارد. از این حیث، برنامه‌ریزی و اجرای دوره آموزشی کارشناسی روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی در دانشگاه‌ها ضروری به نظر می‌رسد.

جمع‌بندی:

جهان امروز، جایی است که شاهد توسعه شتابان علوم هستیم، بنابراین تغییر امری غیرقابل اجتناب است. یکی از مسائل مهم در رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی در قرن حاضر همگام شدن با این تغییرات به شکلی اثربخش است. در راستای همگام‌سازی، بیشتر تغییرات معطوف به اصلاح و بازنگری حوزه محتوایی دروس و اثربخشی دوره‌ها، مقاطع و رشته‌های دانشگاهی است چراکه بدون شک تغییرات و گسترش علوم روان‌شناسی در حوزه رشته روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی نیز مطرح است. احیای مجدد رشته روان‌شناسی کودکان استثنایی در مقطع کارشناسی، می‌تواند کمک شایانی به سازمان‌های مرتبط با این حوزه و کودکان و خانواده‌های آن‌ها می‌کند؛ بنابراین مهم است که در این زمینه اقدامات لازم صورت پذیرد.